

Онищенко І. Інклюзивне освітнє середовище в контексті сучасних освітніх реформ. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2026. Том 14, № 6. С. 108-115. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i6-013>.

Onyshchenko I. Inkluzivne osvitnie seredovyshe v konteksti suchasnykh osvitynykh reform [Inclusive educational environment in the context of modern educational reforms]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2026. Vol. 14, No 6. S. 108-115. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i6-013>.

УДК 373-056.2/3

DOI: 10.31110/2616-650X-vol14i6-013

Ірина ОНИЩЕНКО

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0672-0570>

irina_onischenko@ukr.net

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

Анотація. Статтю присвячено обґрунтуванню сутності інклюзивного освітнього середовища та визначенню особливостей його організації в контексті сучасних освітніх реформ. Запропоновано розглядати інклюзивне освітнє середовище як інтегровану сукупність умов, ресурсів, цінностей і взаємодій, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх здобувачів відповідно до їхніх індивідуальних особливостей, можливостей, здібностей і потреб. Доведено, що в контексті сучасних освітніх трансформацій інклюзивне освітнє середовище набуває таких змістових характеристик: доступність, гнучкість, адаптивність, безпечність, індивідуалізація, цифровізація. Обґрунтовано, що ефективне функціонування інклюзивного освітнього середовища забезпечується взаємодією таких структурних компонентів: нормативно-правового, організаційно-управлінського, освітньо-змістового, психолого-педагогічного, кадрового, матеріально-технічного, соціально-комунікативного. Акцентовано увагу на необхідності використання індивідуальних освітніх траєкторій, адаптації та модифікації навчального змісту, упровадження інноваційних технологій, що сприяють підвищенню якості освіти та забезпечують ефективну соціалізацію здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Установлено, що реалізація принципів інклюзії в умовах сучасних освітніх реформ супроводжується низкою викликів, серед яких недостатній рівень професійної готовності педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, обмеженість ресурсного забезпечення, потреба в розвитку системи психолого-педагогічного супроводу, вплив воєнного стану. Зроблено висновок, що ефективна організація інклюзивного освітнього середовища є складним, багаторівневим процесом, який потребує системного підходу, високого рівня професійної підготовки педагогічних працівників, міждисциплінарної взаємодії та постійного вдосконалення освітніх практик з урахуванням викликів сучасного суспільства.

Ключові слова: інклюзія; інклюзивна освіта; інклюзивне освітнє середовище; особливі освітні потреби; здобувач освіти з особливими освітніми потребами.

Iryna ONYSHCHENKO

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0672-0570>

irina_onischenko@ukr.net

INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL REFORMS

Abstract. The article is devoted to substantiating the essence of an inclusive educational environment and to identifying its organizational features in the context of modern educational reforms. It is proposed to consider the inclusive educational environment as an integrated set of conditions, resources, values, and interactions that ensure equal access to quality education for all learners, in accordance with their individual characteristics, capabilities, abilities, and needs. It is proven that, in the context of modern educational transformations, an inclusive educational environment exhibits the following essential characteristics: accessibility, flexibility, adaptability, safety, individualization, and digitalization. It is substantiated that the effective functioning of an inclusive educational environment is ensured through the interaction of the following structural components: regulatory and legal, organizational and managerial, educational content, psychological and pedagogical, personnel, material and technical, and social-communicative. Particular attention is paid to the need to use individual educational trajectories, adapt and modify educational content, and implement innovative technologies to improve the quality of education and ensure effective socialization of learners with special educational needs. It is established that the implementation of the principles of inclusion in the context of modern educational reforms is accompanied by a number of challenges, including an insufficient level of teachers' professional readiness to work in an inclusive educational environment, limited resource provision, the need to develop a system of psychological and pedagogical support, and the impact of martial law. It is concluded that the effective organization of an inclusive educational environment is a complex, multi-level process that requires a systematic approach, a high level of professional development for teaching staff, interdisciplinary collaboration, and continuous improvement of educational practices, while taking into account the challenges of modern society.

Keywords: inclusion; inclusive education; inclusive educational environment; special educational needs; learner with special educational needs.

Постановка проблеми. Останні десятиліття в Україні позначені масштабними трансформаціями освітньої системи, зумовленими як внутрішніми потребами суспільства, так і орієнтацією на європейські стандарти освіти. Провідним вектором реформ стало утвердження людиноцентрованої парадигми, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти,

розвиток ключових компетентностей, формування цінностей демократії, поваги до прав людини та різноманіття. Однією з ключових реформ є впровадження Концепції Нової української школи, яка спрямована на оновлення змісту освіти, перехід до компетентнісного підходу, створення безпечного інклюзивного освітнього середовища [13]. Важливим кроком стало прийняття нової редакції Закону України «Про освіту», який закріпив принципи інклюзивності, доступності та недискримінації, а також визначив правові засади організації інклюзивного навчання [5].

У початковій школі реформування супроводжується оновленням державного стандарту, упровадженням інтегрованого навчання, діяльнісного підходу та нових методик організації освітнього процесу. Водночас у базовій і профільній середній освіті триває поетапне впровадження нових стандартів, оновлення змісту навчання, посилення профілізації та орієнтація на індивідуальні освітні траєкторії учнів. Значні зміни відбулися й у сфері професійної та вищої освіти, зокрема щодо розширення автономії закладів освіти, орієнтації освітнього процесу на потреби ринку праці, упровадження внутрішніх систем забезпечення якості освіти.

Водночас освітні реформи реалізуються в умовах значних викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, що зумовило необхідність оперативного переходу до дистанційного та змішаного навчання, адаптації освітнього процесу до нових безпекових реалій і посилення ролі психологічної підтримки здобувачів освіти. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема формування ефективного інклюзивного освітнього середовища, здатного забезпечити повноцінне включення осіб з особливими освітніми потребами в освітній процес і соціальне життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інклюзивного освітнього середовища є предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених, що зумовлено реформуванням освітньої системи та впровадженням принципів рівного доступу до якісної освіти. Сутність інклюзивного освітнього середовища, його структуру й функції вивчали О. Капустіна, В. Козуля, А. Колупаєва, І. Малишевська, О. Позняк, Н. Родіна, О. Таранченко, О. Тонне та ін. Зокрема, О. Капустіна проаналізувала різні підходи до поняття «інклюзивне освітнє середовище», описала фундаментальні ознаки інклюзивного освітнього середовища [7]; В. Козуля обґрунтував зміст і структуру інклюзивного освітнього середовища, розкрив його особливості [11]; О. Позняк дослідила генезу поняття «інклюзивне освітнє середовище» [15]; О. Тонне розглянула міждисциплінарний підхід у визначенні поняття «інклюзивне освітнє середовище» [19] та ін.

Теоретичні та практичні засади створення інклюзивного освітнього середовища досліджували Ю. Блудова, О. Бондар, О. Кас'яненко, О. Ільїна, Д. Луц, Т. Отрошко, О. Позняк, Т. Приходько, І. Салюк та ін. Так, О. Бондар, Д. Луц здійснили комплексний аналіз нормативно-правових засад організації безпечного та інклюзивного освітнього середовища в Україні [4]; Ю. Блудова, О. Ільїна, Т. Отрошко розглянули проблему формування безпечного інклюзивного освітнього середовища в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» [2; 3]; І. Калініченко, О. Позняк обґрунтували процес створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами [6; 16]; О. Кас'яненко, Т. Приходько, І. Салюк розкрили особливості організації інклюзивного освітнього середовища в умовах воєнного стану [8] та ін.

Особливості навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища були предметом дослідження О. Коваленко, Л. Ковригіної, А. Колупаєвої, О. Невмержицької, Л. Луцинкевич, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тарасун та ін. Зокрема, О. Коваленко схарактеризувала специфіку організації освітнього процесу в умовах інклюзивного класу [9]; Л. Ковригіна розглянула особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами та перспективами їх розв'язання в українській сучасній школі [10]; А. Колупаєва, О. Таранченко описали специфіку навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі [12]; Н. Софій розкрила основні аспекти викладання в інклюзивному навчальному середовищі, описала основні характеристики практики спільного викладання [18] та ін.

Попри суттєві досягнення у реформуванні освітньої системи України, низка проблем залишається актуальною та потребує подальшого наукового осмислення й практичного вирішення. Передусім постає необхідність удосконалення теоретико-методологічних засад та практичних механізмів організації інклюзивного освітнього середовища відповідно до сучасних соціальних викликів і освітніх запитів. Потребують уточнення зміст і структура інклюзивного освітнього середовища з урахуванням нових соціокультурних викликів, зокрема трансформацій освітнього простору, цифровізації навчання та впливу кризових умов на освітній процес.

Суттєвою проблемою є недостатній рівень підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти. Попри запровадження програм підвищення кваліфікації, багато вчителів відчують труднощі у реалізації індивідуального підходу, адаптації навчальних матеріалів та організації ефективної взаємодії в інклюзивному класі. Це свідчить про необхідність вивчення проблеми формування інклюзивної компетентності педагогів як чинника успішної реалізації освітніх реформ, а також визначення дієвих моделей їх професійної підготовки та підвищення кваліфікації.

Окремої уваги потребують питання розроблення та впровадження ефективних інструментів індивідуалізації навчання, адаптації й модифікації освітніх програм відповідно до потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Водночас недостатньо опрацьованими є підходи до забезпечення психологічної безпеки та емоційного благополуччя учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. Отже, наявність вказаних наукових і практичних прогалин зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення та пошуку ефективних шляхів удосконалення інклюзивного освітнього середовища в контексті сучасних освітніх реформ.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності інклюзивного освітнього середовища та визначенні особливостей його організації в контексті сучасних освітніх реформ. Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*: проаналізувати наукові підходи до трактування поняття «інклюзивне освітнє середовище»; з'ясувати його сутність, структуру та основні характеристики в умовах сучасних освітніх реформ; визначити особливості організації інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти; визначити перспективні напрями вдосконалення інклюзивного освітнього середовища відповідно до викликів сучасного суспільства.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналіз нормативно-правових документів, теоретичний аналіз, порівняльний аналіз, структурно-функціональний аналіз, систематизація науково-педагогічних джерел. Зокрема, для вивчення законодавчих і підзаконних актів, що регламентують організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами та формування інклюзивного освітнього середовища в Україні, використано аналіз нормативно-правових документів. Теоретичний аналіз і систематизацію науково-педагогічних джерел застосовано для визначення сутності поняття «інклюзивне освітнє середовище», уточнення його структури та основних характеристик. Порівняльний аналіз дав змогу виявити різні наукові підходи до трактування досліджуваного феномену й визначити особливості організації інклюзивного освітнього середовища в умовах сучасних освітніх реформ. Метод структурно-функціонального аналізу використано для характеристики основних компонентів інклюзивного освітнього середовища та визначення їх функціонального призначення. Застосування зазначених методів дало змогу комплексно дослідити особливості організації інклюзивного освітнього середовища в контексті сучасних освітніх реформ, визначити актуальні проблеми його функціонування та окреслити перспективні напрями вдосконалення відповідно до сучасних суспільних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз нормативної бази показує, що формування інклюзивного освітнього середовища в Україні має правове підґрунтя та здійснюється на основі системи законодавчих і підзаконних актів. Важливу роль відіграють нормативні документи, які регламентують організацію інклюзивного навчання, діяльність інклюзивно-ресурсних центрів, порядок розроблення ІПР та забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. У контексті сучасних освітніх реформ ці документи орієнтуються насамперед на створення безбар'єрного освітнього простору та індивідуалізацію навчання.

Багатоаспектність та актуальність проблеми створення інклюзивного освітнього середовища зумовлюють різноманітність підходів до трактування сутності поняття «інклюзивне освітнє середовище». В Україні основоположним є визначення, що представлено в Законі України «Про освіту», зокрема: «Інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів реалізації прийомів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [5]. У рамках реалізації Концепції НУШ держава забезпечує створення належних умов для навчання, виховання й розвитку осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх психофізіологічних особливостей і потреб. Окрім цього, передбачається необхідність усунення перешкод, які ускладнюють реалізацію прав цих осіб у сфері освіти [13].

У контексті сучасних освітніх реформ інклюзивне освітнє середовище набуває нового змістового наповнення. Воно розглядається як цілісна система умов, що забезпечує не лише доступність освіти, а й її якість, індивідуалізацію та спрямованість на розвиток кожної особистості. Особливого значення набувають впровадження компетентнісного підходу, орієнтація на потреби здобувачів освіти та створення безпечного, підтримувального простору для навчання й соціалізації. Водночас інклюзивне середовище є важливим чинником формування демократичних цінностей, толерантності та культури різноманіття в освітньому просторі.

Цікавими для нас є наукові розвідки Ю. Блудової, О. Ільїної, Т. Отрошко [2; 3], у яких проаналізовано проблему формування безпечного інклюзивного освітнього середовища в умовах НУШ. Безпечне освітнє інклюзивне середовище авторки розглядають як простір, у якому кожна дитина, незалежно від її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, соціального статусу чи рівня підготовки, почувається захищеною, прийнятою та залученою до активної участі в освітньому процесі [2]. Погоджуємося з думкою дослідниць, що визначальною рисою безпечного інклюзивного освітнього середовища є інтеграція психологічної, фізичної, екологічної, інформаційної та соціальної складових

безпеки, що створює сприятливі умови для особистісного розвитку, набуття позитивного досвіду взаємодії та задоволення освітніх потреб [3].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу наукова праця О. Кас'яненко, Т. Приходько, І. Салюк, у якій проаналізовано сучасні підходи забезпечення доступу до освіти для здобувачів освіти із особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану [8]. Дослідники підкреслюють, що в контексті сучасних освітніх реформ та в умовах воєнного стану організація інклюзивного освітнього середовища потребує врахування таких специфічних потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами: фізична безпека (створення безпекових умов, облаштування укриттів та розроблення алгоритмів евакуації); психологічна підтримка (надання психологічної допомоги здобувачам освіти, які зазнали травматичного досвіду); доступ до освітніх ресурсів (відновлення доступу до інтернету в регіонах, де мережа була пошкоджена внаслідок обстрілів); підвищення кваліфікації педагогів до роботи в умовах кризових і надзвичайних ситуацій; подолання економічних труднощів, що ускладнюють належне фінансування інклюзивних програм [8].

О. Позняк, досліджуючи генезу поняття «інклюзивне освітнє середовище», пропонує його трактувати як «спеціально створене в закладі освіти освітнє середовище, структура якого спрямована на забезпечення рівних та сприятливих умов в організації навчання і всебічного розвитку здобувачів знань із різним рівнем здоров'я та освітніх потреб» [15, с. 293]. У ході дослідження авторка зауважує, що інклюзивне освітнє середовище в контексті сучасних освітніх змін передбачає не лише створення відповідних умов, а й активну трансформацію освітнього процесу з урахуванням принципів індивідуалізації, доступності та педагогіки партнерства. Важливим, на думку дослідниці, є те, щоб інклюзивне освітнє середовище було орієнтованим на формування позитивного соціально-психологічного клімату, який забезпечує відчуття прийняття, безпеки та рівноправної участі.

В. Козуля інклюзивне освітнє середовище розуміє як «специфічне середовище закладу освіти, спрямоване на забезпечення сприятливих умов для навчання і всебічного розвитку учнів (студентів) з різним рівнем здоров'я та освітніми потребами» [11, с. 135]. Автор стверджує, що формування інклюзивного освітнього середовища передбачає узгоджене поєднання психолого-педагогічних умов, технічних ресурсів і матеріального забезпечення закладу освіти з метою ефективної організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами. Воно функціонує як динамічна система взаємодії всіх учасників освітнього процесу, спрямована на підтримку, розвиток і соціалізацію кожної особистості. Отже, за переконанням ученого, у такому середовищі враховуються індивідуальні особливості кожної дитини, створюються можливості для соціалізації та самореалізації.

У своїй науковій праці Т. Атрощенко і Т. Бондар поняття «інклюзивне освітнє середовище» розглядають як «вид освітнього середовища, яке забезпечує всім суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного саморозвитку в умовах закладу освіти» [1, с. 198]. На підставі аналітичного вивчення різних підходів авторками встановлено, що в структурі інклюзивного освітнього середовища слід виділяти такі складові: просторово-предметний, матеріально-технічний, змістово-методичний, комунікативно-організаційний. Погоджуємося з ученими, що в контексті сучасних освітніх реформ розвиток інклюзивного освітнього середовища вимагає врахування положень таких підходів, як гуманістичний, особистісно орієнтований, аксіологічний, компетентнісний, системний та культурологічний [1, с. 199].

І. Калініченко, досліджуючи особливості формування інклюзивного освітнього середовища, визначає його як «середовище, де всі учні незалежно від своїх освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною загальної спільноти» [6, с. 125]. На думку авторки, освітнє середовище набуває ознак інклюзивності за наявності таких ознак: раціонально спроектованого та організованого фізичного простору, який забезпечує безпечне пересування дітей під час індивідуальних і групових занять; сприятливого соціально-емоційного клімату; забезпечення умов для спільної діяльності здобувачів освіти й взаємної підтримки у досягненні позитивних результатів [6, с. 124].

Аналіз наукових джерел дає змогу виокремити такі основні підходи до розуміння сутності феномену «інклюзивне освітнє середовище»: середовищний, особистісно орієнтований, компетентнісний, соціокультурний, системний. Відповідно до середовищного підходу інклюзивне освітнє середовище розглядається як сукупність умов, ресурсів і факторів освітнього простору, що забезпечують доступність, безпечність і комфорт навчання для всіх здобувачів освіти. У рамках особистісно орієнтованого підходу основна увага приділяється індивідуалізації освітнього процесу, створенню умов для самореалізації особистості та розвитку її потенціалу. Компетентнісний підхід фокусується на гармонійному розвитку особистості, забезпеченні умов для набуття нею необхідних ключових компетентностей для повноцінного життя в сучасному суспільстві. Соціокультурний підхід акцентує увагу на ролі інклюзивного середовища як простору соціалізації, формування толерантності та прийняття різноманітності. Системний підхід розглядає інклюзивне освітнє середовище як цілісну,

відкрити й динамічну систему з множинністю елементів, які взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем.

На основі аналізу наукових джерел сформулюємо власне трактування поняття «інклюзивне освітнє середовище». Ми вважаємо, що інклюзивне освітнє середовище – це інтегрована сукупність умов, ресурсів, цінностей і взаємодій, спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх здобувачів відповідно до їхніх індивідуальних особливостей, можливостей, здібностей і потреб. Отже, на нашу думку, у контексті сучасних освітніх реформ інклюзивне освітнє середовище набуває нового змістового наповнення та розглядається як спеціально створене середовище закладу освіти, здатне забезпечити повноцінне включення осіб з особливими освітніми потребами в освітній процес і соціальне життя.

За нашим переконанням, структурно інклюзивне освітнє середовище доцільно розглядати як багатокомпонентну систему, що включає:

- нормативно-правовий компонент, який визначає законодавчі засади та регламентує впровадження інклюзії в освітню практику;
- організаційно-управлінський компонент, що передбачає створення ефективної моделі управління інклюзивними процесами в закладі освіти;
- освітньо-змістовий компонент, який охоплює адаптацію та модифікацію освітніх програм, розробку індивідуальних освітніх траєкторій;
- психолого-педагогічний компонент, спрямований на забезпечення супроводу, підтримки та розвитку здобувачів освіти;
- кадровий компонент, що включає підготовку педагогів, асистентів учителя та інших фахівців до роботи в інклюзивному середовищі;
- матеріально-технічний компонент, який забезпечує безбар'єрність, доступність та оснащення освітнього простору;
- соціально-комунікативний компонент, що передбачає партнерську взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Уважаємо, що основними характеристиками інклюзивного освітнього середовища в умовах сучасних освітніх реформ є такі:

- доступність (створення безбар'єрного освітнього простору, що забезпечує рівні можливості для навчання всіх здобувачів освіти);
- гнучкість (здатність освітнього середовища оперативно реагувати на зміни соціальних умов, потреб здобувачів освіти та вимоги освітніх реформ, забезпечуючи варіативність форм, методів і засобів навчання);
- адаптивність (пристосування освітнього процесу до індивідуальних особливостей здобувачів освіти, що реалізується через адаптацію та модифікацію змісту навчання, використання диференційованих підходів і створення індивідуальних освітніх траєкторій);
- безпечність (створення фізично, психологічно та соціально комфортного середовища, у якому забезпечується захист прав здобувачів освіти, їх емоційне благополуччя та відсутність дискримінації чи булінгу);
- індивідуалізація (урахування унікальних потреб, здібностей і можливостей кожного здобувача освіти, що сприяє розвитку його потенціалу, формуванню мотивації до навчання та досягненню особистісно значущих результатів);
- цифровізація (активне впровадження ІКТ, що розширює доступ до освітніх ресурсів, забезпечує можливість дистанційного та змішаного навчання, а також сприяє персоналізації освітнього процесу).

Отже, сутність інклюзивного освітнього середовища полягає у створенні динамічної, відкритої, гнучкої й адаптивної освітньої системи, здатної ефективно реагувати на виклики сучасності та забезпечувати якісну освіту для кожного, а його структура й характеристики відображають комплексний і системний характер змін, що відбуваються в освітній сфері. Наголосимо, що сучасні суспільні трансформації, зумовлені умовами воєнного стану, цифровізацією, глобалізаційними процесами та соціально-економічними змінами, актуалізують необхідність постійного вдосконалення інклюзивного освітнього середовища.

В умовах реалізації Концепції НУШ особливої ваги набуває визначення перспективних напрямів розвитку інклюзивного освітнього середовища, які забезпечать відповідність освітньої системи новим викликам і потребам здобувачів освіти. Провідна роль у формуванні ефективного інклюзивного освітнього середовища належить педагогічним працівникам, які виступають не лише трансляторами знань, а й фасилітаторами та модераторами освітнього процесу. «Нова українська школа потребує фахівців, які можуть оперативно адаптуватися до нових умов професійної дійсності, самостійно приймати обґрунтовані рішення, генерувати й упроваджувати в освітню практику інноваційні підходи та сучасні технології» [14, с. 61]. Саме від рівня професійної підготовки педагогів,

їх ціннісних орієнтацій і готовності працювати в умовах різноманітності залежать якість освітніх послуг та успішність включення здобувачів освіти з різними освітніми потребами.

У сучасних умовах особливого значення набуває готовність педагогів до безперервного професійного розвитку, опанування інноваційних технологій, що дозволяють ефективно організовувати інклюзивне навчання як у традиційному, так і в дистанційному форматах. Одним із ключових напрямів є підвищення рівня професійної підготовки педагогічних працівників, зокрема розвиток їхньої інклюзивної компетентності, готовності до роботи в умовах різноманітності та використання сучасних технологій. Педагог із високим рівнем інклюзивної компетентності здатний реалізовувати індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти, застосовувати диференційовані методи навчання, розробляти індивідуальні освітні траєкторії та забезпечувати ефективну участь усіх учнів в освітньому процесі [17].

Одним із фундаментальних чинників створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища є міждисциплінарна взаємодія. Її сутність полягає в узгодженій співпраці фахівців різного профілю, а також батьків, із метою комплексної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Міждисциплінарна взаємодія забезпечує цілісне бачення потреб дитини, дозволяє своєчасно виявляти труднощі в навчанні та розвитку, а також сприяє розробленню ефективних індивідуальних освітніх траєкторій і програм розвитку. Така співпраця створює умови для поєднання педагогічних, психологічних і соціальних впливів, що позитивно позначається на результатах навчання, соціалізації та емоційному благополуччі здобувачів.

Важливим напрямом є цифровізація інклюзивного освітнього середовища, що включає використання ІКТ для забезпечення доступності навчального контенту, організації дистанційного та змішаного навчання, а також створення адаптивних освітніх ресурсів. Це сприяє розширенню можливостей навчання для здобувачів освіти з різними освітніми потребами. Зокрема, застосування цифрових інструментів дозволяє реалізовувати принципи універсального дизайну в освіті через варіативність подання інформації (текст, аудіо, відео, інтерактивні матеріали тощо), що підвищує доступність навчального контенту. Важливу роль відіграють спеціалізовані технології підтримки, такі як програми екранного доступу, синтезатори мовлення, субтитрування, інтерактивні платформи та мобільні додатки, які сприяють активному залученню здобувачів освіти до освітнього процесу.

Окрім того, цифровізація створює умови для персоналізації навчання, забезпечуючи можливість адаптації темпу, складності та форм подання матеріалу відповідно до індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Це особливо важливо для дітей з особливими освітніми потребами, оскільки дозволяє враховувати їхні когнітивні, сенсорні та фізичні можливості. Водночас ефективність цифровізації інклюзивного освітнього середовища залежить від рівня цифрової компетентності педагогів, наявності технічного забезпечення та стабільного доступу до мережі Інтернет. Отже, упровадження цифрових технологій має супроводжуватися системною підготовкою педагогів і розвитком цифрової інфраструктури закладів освіти, що забезпечить якісну реалізацію інклюзивного навчання в сучасних умовах.

Важливою умовою ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища є партнерська взаємодія закладів освіти, сім'ї та громади. Ефективна співпраця передбачає активне залучення батьків до освітнього процесу як рівноправних партнерів, їх участь у розробленні індивідуальних освітніх траєкторій, обговоренні результатів навчання та прийнятті спільних рішень щодо розвитку дитини. Водночас важливим є налагодження взаємодії з громадськими організаціями, соціальними службами, інклюзивно-ресурсними центрами, що забезпечує комплексний підхід до підтримки здобувачів освіти. Суттєву роль відіграє проведення просвітницьких заходів, тренінгів, семінарів, спрямованих на формування толерантного ставлення до різноманітності, подолання стереотипів і запобігання дискримінації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що на відміну від наявних наукових підходів, у нашому дослідженні інклюзивне освітнє середовище розглянуто не лише як сукупність умов для організації навчання осіб з особливими освітніми потребами, а як динамічну, відкриту й багатокомпонентну систему, що функціонує в умовах сучасних освітніх реформ і суспільних викликів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні сутності поняття «інклюзивне освітнє середовище» з урахуванням сучасних трансформацій освіти, а також у виокремленні нових змістових характеристик інклюзивного освітнього середовища в умовах цифровізації, воєнних викликів та реформування Нової української школи. У контексті сучасних трансформацій освітньої системи інклюзивне освітнє середовище набуває нових змістових характеристик, серед яких ключовими визначено доступність, гнучкість, адаптивність, безпечність, індивідуалізацію та цифровізацію. Ефективне функціонування такого середовища забезпечується взаємодією низки структурних компонентів: нормативно-правового, організаційно-управлінського, освітньо-змістового, психолого-педагогічного, кадрового, матеріально-технічного та соціально-комунікативного. Обґрунтовано, що ефективність організації інклюзивного освітнього середовища

значною мірою залежить від узгодженості дій усіх учасників освітнього процесу, рівня інклюзивної компетентності педагогів, розвитку міждисциплінарної взаємодії та використання сучасних цифрових технологій. Установлено, що вдосконалення інклюзивного освітнього середовища в умовах сучасних освітніх реформ вимагає системного підходу, який охоплює кадрові, технологічні, організаційні й соціальні складові та орієнтований на формування відкритої, динамічної, гнучкої, адаптивної, результативної освітньої системи, спроможної забезпечити якісну освіту для кожного. У результаті це сприятиме успішній соціальній інтеграції, розвитку особистісного потенціалу здобувачів освіти та формуванню інклюзивної культури в сучасному суспільстві. Перспективи подальших досліджень убагаємо у розробленні ефективних моделей підготовки педагогів до роботи в інклюзивному середовищі, упровадженні інноваційних технологій.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Доступність даних. Це дослідження не передбачало використання окремих наборів даних.

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ). Під час підготовки цієї роботи автор не використовував інструменти штучного інтелекту.

Список використаних джерел

- Атрощенко Т., Бондар Т. Наукові підходи до створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища в початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36. Т. 1. С. 195–200. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-31>
- Блудова Ю. О., Ільїна О. О. Безпечний освітній простір як основа успішної адаптації дітей у НУШ через ігрову діяльність. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. Вип. 1 (150). С. 58–62. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-8>
- Блудова Ю. О., Ільїна О. О., Отрошко Т. Ф. Формування безпечного інклюзивного середовища в умовах Нової української школи. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2025. № 3. С. 23–28. <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-3-3>
- Бондар О. Г., Луц Д. М. Правові засади організації безпечного та інклюзивного освітнього середовища в Україні. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 267–277. <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.34>
- Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9 (11). С. 120–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_15
- Капустіна О. І. Сутність понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне освітнє середовище». *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 77. С. 123–126. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/77.24>
- Кас'яненко О. М., Приходько Т. П., Салюк І. І. Особливості організації інклюзивного освітнього середовища в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. Вип. 13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14395833>
- Коваленко О. Особливості організації освітнього процесу в умовах інклюзивного класу. *Вища освіта України*. 2023. № 2. С. 70–79. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.2\(89\).09](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.2(89).09)
- Коврігіна Л. Особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 4 (75). С. 22–28. <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-22-28>
- Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості. *Молодь і ринок*. 2020. № 5 (184). С. 131–136. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216352>
- Колупаєва А. А., Таранченко О. М. *Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб.* Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с. URL: [https://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyschi%20\(Kolupai%20eva%20Taranchenko\).pdf](https://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyschi%20(Kolupai%20eva%20Taranchenko).pdf)
- Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Онищенко І. В. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до корекційної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 85. Т. 2. С. 60–65. <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.11>
- Позняк О. Генеза поняття «інклюзивне освітнє середовище». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 9 (113). С. 293–308. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf>
- Позняк О. С. Процес створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всестороннього розвитку дитини з ООП. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 98. С. 60–68. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-98-9>
- Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
- Софій Н. З. Особливості викладання в інклюзивному навчальному середовищі: практика спільного викладання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 10. С. 173–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_10_31

19. Тонне О. Міждисциплінарний підхід у визначенні поняття «інклюзивне освітнє середовище». *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 4. Т. 12. С. 34–41. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i4-006>

References

1. Atroshchenko T., Bondar T. Naukovi pidkhody do stvorennia spriyatlyvoho inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha v pochatkovii shkoli. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2021. Vyp. 36. T. 1. S. 195–200. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-31> (in Ukrainian)
2. Bludova Yu. O., Ilna O. O. Bezpechnyi osvittnyi prostir yak osnova uspishnoi adaptatsii ditei u NUSH cherez ihrovu diialnist. *Naukovyi visnyk Pivdenoukraiinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. 2025. Vyp. 1 (150). S. 58–62. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-8> (in Ukrainian)
3. Bludova Yu. O., Ilna O. O., Otroshko T. F. Formuvannia bezpechnoho inkluzyvnoho seredovyscha v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly. *Visnyk Mizhnarodnoho ekonomiko-humanitarnoho universytetu imeni Akademika Stepana Demianchuka. Seriya: Pedahohika ta psykholohiia*. 2025. № 3. S. 23–28. <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-3-3> (in Ukrainian)
4. Bondar O. H., Luts D. M. Pravovi zasady orhanizatsii bezpechnoho ta inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha v Ukraini. *Pravovi novely*. 2025. № 25. S. 267–277. <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.34> (in Ukrainian)
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian)
6. Kalinichenko I. O. Osoblyvosti formuvannia inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha dlia zabezpechennia vsebichnoho rozvytku dytyny. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymi potrebamy*. 2012. № 9 (11). S. 120–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_15 (in Ukrainian)
7. Kapustina O. I. Sutnist poniat «inkluziia», «inkluzyvna osvita», «inkluzyvne osvitnie seredovysche». *Innovatsiina pedahohika*. 2024. № 77. S. 123–126. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/77.24> (in Ukrainian)
8. Kasianenko O. M., Prykhodko T. P., Saliuk I. I. Osoblyvosti orhanizatsii inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta perspektyvy. *Pedahohichna Akademiia: naukovyi zapysky*. 2024. Vyp. 13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14395833> (in Ukrainian)
9. Kovalenko O. Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh inkluzyvnoho klasu. *Vyscha osvita Ukrainy*. 2023. № 2. S. 70–79. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.2\(89\).09](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.2(89).09) (in Ukrainian)
10. Kovryhina. Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu dlia ditei z osoblyvymi osvitnimi potrebamy. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. 2019. № 4 (75). S. 22–28. <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-22-28> (in Ukrainian)
11. Kozulia V. Inkluzyvne osvitnie seredovysche: sutnist ta osoblyvosti. *Molod i rynek*. 2020. № 5 (184). S. 131–136. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216352> (in Ukrainian)
12. Kolupaieva A. A., Taranchenko O. M. *Navchannia ditei z osoblyvymi osvitnimi potrebamy v inkluzyvnomu seredovyschi: navch.-metod. posib.* Kharkiv: Vyd-vo «Ranok», 2019. 304 s. URL: [https://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimi%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyschi%20\(Kolupaieva%20Taranchenko\).pdf](https://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimi%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyschi%20(Kolupaieva%20Taranchenko).pdf) (in Ukrainian)
13. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian)
14. Onyshchenko I. V. Hotovnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do korektsiinoi roboty v umovakh inkluzyvnoho osvitnoho prostoru. *Innovatsiina pedahohika*. 2025. Vyp. 85. T. 2. S. 60–65. <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.11> (in Ukrainian)
15. Pozniak O. Geneza poniattia «inkluzyvne osvitnie seredovysche». *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. 2021. № 9 (113). S. 293–308. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf> (in Ukrainian)
16. Pozniak O. S. Protse stvorennia inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha dlia zabezpechennia vsestoronnoho rozvytku dytyny z OOP. *Pedahohichni nauky*. 2022. Vyp. 98. S. 60–68. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-98-9> (in Ukrainian)
17. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia> (in Ukrainian)
18. Sofii N. Z. Osoblyvosti vykladannia v inkluzyvnomu navchalnomu seredovyschi: praktyka spilnoho vykladannia. *Osvita osib z osoblyvymi potrebamy: shliakhy rozbudovy*. 2015. Vyp. 10. S. 173–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_10_31 (in Ukrainian)
19. Tonne O. Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u vyznachenni poniattia «inkluzyvne osvitnie seredovysche». *Osvita. Innovatyka. Praktyka*. 2024. № 4. Т. 12. С. 34–41. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i4-006> (in Ukrainian)

/ Матеріал надійшов до редакції: 04.05.2026 р. / Прийнято до друку: 14.06.2026 р. / Опубліковано: 30.06.2026 р. /

This work is licensed under a Creative Commons License Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License [CC BY-NC 4.0].